

КАНЦЭПЦЫЯ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ПУБЛІТЫСТЫЦЫ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

*Т.У. Ганчарова-Цынкевіч, Г.М. Курыленка
(г. Мінск)*

У пачатку XX ст. акрамя эканамічных праблем, за якія змагалася рэвалюцыйная Беларусь, неабходна было вырашыць задачы і духоўнага адраджэння нацыі. Такія пытанні як нацыяналізацыя школы, ідэя ўвядзення ў іх нацыянальнай беларускай мовы, падняцце самасвядомасці беларусаў, стварэнне народнай інтэлігенцыі, роля гістарычнай спадчыны ў адраджэнні Бацькаўшчыны, значэнне літаратуры для духоўнага ўзбагачэння шырокіх мас, рэлігія і інш. становяцца надзённымі, не менш важнымі, чым эканамічныя праблемы. У гісторыі нашай краіны адраджэнскія плынь прадстаўлена імёнамі такіх выдатных дзеячоў таго часу, як Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Ядвігін Ш., Цётка, Алесь Гарун, Сяргей Палуян, Язэп Лёсік, Антон Навіца, Вацлаў Ластоўскі і інш. слаўных сыноў нашай Радзімы.

Сярод змагароў за нацыянальна-культурнае адраджэнне беларусаў Максім Гарэцкі займае адно з самых пачэсных месц. Пра гэта сведчаць не толькі яго мастацкая спадчына, але і шматлікія артыкулы, пранізаныя ідэямі нацыянальнага адраджэння: “Наш тэатр”, “Развагі і думкі”, “Доктар Францыск Скарына”, “Беларускае драматычнае пісьменства”, “Тутэйшае жыццё”, “Беларускі тэатр у палове XIX веку”, “Чатырыста гадоў друку на Беларусі”, “Культурнае свята”, “Збіранне і апрацоўка фальклору”, “Нашаніўскі перыяд у беларускай літаратуры” і інш.

М. Гарэцкаму—публіцысту належыць адметная роля ва ўзбагачэнні беларускай літаратуры як новымі тэмамі, так і глыбокім пранікненнем у сутнасць праблемы. Яго дзейнасць і на сучасным этапе ўяўляе сабой каштоўную скарбніцу думак, разважанняў, прапаноў для далейшага развіцця нашай нацыянальнай культуры. Так, у артыкулах “Наш тэатр”, “Развагі і думкі”, “Беларускі тэатр у палове XIX веку”, “Тутэйшае жыццё”, М. Гарэцкі ўздымае пытанні пра беларускі рух, ролю творчай інтэлігенцыі ў нацыянальным адраджэнні, закранае праблемы развіцця мовы і літаратуры.

Развіццё любой нацыянальнай культуры немагчыма без развіцця мовы, якая з’яўляецца неад’емнай часткай духоўнай скарбніцы нацыі. Стаць незалежнай нацыяй, захаваць сваё месца сярод многіх народаў свету беларусы змогуць толькі праз сваю родную мову, бо гэта – душа народа, багацейшая культурная спадчына. Пытанне аб беларускай мове ў час нацыянальнага культурнага руху было адным з галоўных, таму, што нацыянальнае слова доўга знаходзілася ў заняпадзе,

забаранялася ўладамі. М. Гарэцкі гаварыў, што трэба выходзіць любоў і павагу да роднай мовы праз розныя сферы дзяржаўнага і культурнага жыцця: “Мы забылі сваю мову, старадаўная сіла і арыгінальнасць яе і гладкая, гучная форма ў доўгія часы нашай “татаршчыны” патроху псавалася....

Тэатр павінен ачысціць, абяліць мову і паказаць перад вочы людзей яе гучнасць і гібкасць...

Пісьменнік наш, пішучы драматычны твор, мае доўг перад Беларуссю абгледзіць, як дарагі камень, кожнае слоўца, звачыць, абсмакаваць і ўцяміць сілу яго. Ён павінен дбаць аб прыгажосці мовы не прыдуманай, а праудзівай... “ [1, с. 175]. Аўтар гаворыць пра самабытнасць нацыянальнай песні: “Дык вот трэба, каб са сцэны беларускага тэатра палілася беларуская песня, каб ад яе павяяла на людзей араматным пахам беларускай народнай паэзіі, каб пачуліся ў ёй турлычлівая песня жаўроначка над вясеннім небам над зялёнай рунню, каб у ёй пачуўся і далёкі спакойна-тужлівы гук бяроставай трубы хлопчыка, што кароў пасе каля рэчкі, і шум бясконцы лясоў непраходлівых, і “шэпты спелых каласоў”, і зноў сярпа..., касца ў дуброве, каб чалавек пазнаў у ёй красу беларускіх палёў..., каб у ёй заблішчэла серабром ціхая рэчка... “ [1, с. 175]. Так паэтычна і з такім замілаваннем пра мову свайго народа мог сказаць толькі чалавек глыбока ўлюбёны ў свой край і сваю Бацькаўшчыну. Падкрэсліўшы прыродную прыгажосць беларускай мовы, публіцыст нагадвае пра даволі прыстойны яе ўзрост, што дае яму права сцвярджаць раўнапраўнасць нацыянальнай мовы сярод усіх славянскіх.

У гісторыі беларускага народа мова заўсёды адыгрывала вялікую ролю ў нацыянальнай свядомасці і выжыванні народа як нацыі. Беларуская мова непасрэдна звязана з духоўным і культурным жыццём нашага краю. Як вядома з гісторыі, адраджэнне любой нацыі пачыналася заўсёды з абвясчэння роднай мовы першаснай каштоўнасцю народа, менавіта яна дае і давала жыццё ўсім відам культуры, свету, навукі. Заслуга нашага нацыянальнага адраджэння пачатку XX ст. у тым, што якраз у той час пачаліся фарміравацца асновы лексікі, фанетыкі, марфалогіі, сінтаксісу, стылістыкі беларускай мовы. Гэтаму паскоранаму развіццю беларускай мовы ў той перыяд садзейнічала творчасць нашых выдатных мастакоў слова: Я. Купалы, Я. Коласа, М. Гарэцкага, М. Багдановіча, А. Гаруна і інш, што ў сваю чаргу спрыяла фарміраванню нацыянальнай свядомасці народа і палітычнаму самавызначэнню беларусаў.

У артыкуле “Развагі і думкі” аўтар ставіць пытанне пра мастацкі ўзровень тагачаснай беларускай літаратуры: “Жадалася бы мне паманіць троху... і аб літаратуры нашай... Калі хочацца знаць, як жыве народ... трэба чытаць яго літаратуру.

... Беларуская ж літаратура маладзенькая, як дзяўчынка...

Не ўсё поўна адбілася з Беларусі у беларускай маладзенькай літаратуры: тое трошачку бачком, тое брыжком, тое краюшком, тое зламаўшыся, скрывіўшыся...” [1, с. 192]. На думку М. Гарэцкага, нашай літаратуры таго часу не ставала сур’ёзных крытыкаў: “Маладым пісьменнікам маладой літаратуры з самага пачатку трэба паказаць іх абмылкі, калі гэтыя абмылкі могуць пашкодзіць далейшаму развіццю творчаці пісьменнікаў.” [1, с. 194]. Разважаючы над праблемамі тагачаснай літаратуры, аўтар гаворыць, што сапраўднай маладая беларуская літаратура можа стаць толькі тады, калі будзе блізкай і зразумелай народу, калі будзе адлюстроўваць нацыянальнае жыццё, выходзіць нацыянальныя пачуцці, фаміраваць чалавека як асобу, садзейнічаць яго самавызначэнню.

М. Гарэцкі выказвае і свае погляды на ролю інтэлігенцыі ў нацыянальна-культурным руху. На яго думку, інтэлігенцыя павінна стаць той дзейснай сілай, якая зможа павесці за сабой усе пласты насельніцтва Беларусі. Крытык добра ведаў, што ў пачатку XX ст. было вельмі мала прадстаўнікоў інтэлігенцыі, якія змаглі б аддаць свае сілы і веды народу, барацьбе за яго нацыянальна-палітычнае вызваленне і нацыянальна-культурнае адраджэнне. Аднак, нягледзячы на гэта, ускладаў вялікія надзеі на інтэлігенцыю. Ён верыў, што гэтыя людзі змогуць і павінны будучы ўзняць культурны ўзровень свайго народа, бо інтэлігенцыя – гэта не толькі носбіты, але і ідэалагі беларускай ідэі: “Нам малабеларускі фундамент – гэта святая інтэлігенцыя, каторая выйшла з беларускай народнай гушчы і адтуль жа бярэ сокі для свайго жыцця...”

... Рух беларускі будзе павялічвацца беларускай інтэлігенцыяй, а яна будзе і далей багацень духойна і фізічна...” [1, с. 189]. Аўтар са шкадаваннем гаворыць, што яшчэ нашай інтэлігенцыі не хапае волі, што яна больш рэфлексуе, чым бярэцца за вырашэнне канкрэтнай справы.

М. Гарэцкі разумее, каб папоўніць атрад інтэлігенцыі новымі кадрамі, патрэбен час. Ён прапануе выходзіць з карэннага насельніцтва такіх нацыянальна свядомых інтэлігентаў, якія б перасталі адчуваць сябе прадстаўнікамі польскай, рускай ці якой-небудзь іншай культуры. Ускладаючы свае надзеі на росквіт нацыянальнага адраджэння, крытык зазначае: “... Вы інтэлігенты – будучыня адраджэння беларусаў...” [1, с. 192].

Патрыёты-адраджэнцы добра разумелі значэнне гісторыі свайго краю для адраджэння самасвядомасці беларусаў, фарміравання лепшых рыс нацыянальнага характару. М. Гарэцкі не раз у сваёй публіцыстыцы згадвае найбольш яркія моманты з гістарычнага мінулага Беларусі, аддаючы даніну глыбокай павагі духоўнаму адраджэнню нацыі ў старажытныя часы. Так, у артыкулах “Доктар Францыск Скарына”, “Чатырыста гадоў друку на Беларусі”,

“Культурнае свята”, ацэньваючы дзейнасць славутага земляка Францыска Скарыны, аўтар нагадвае чытачу, што ва ўсе часы кнізе надавалася вялікае значэнне, бо гэта адзін са сродкаў зносін паміж людзьмі і пакаленнямі. Бо толькі праз кнігу можна перадаць сваю гістарычную памяць, дасягненні духоўнай культуры. Крытык глядзіць на беларускі народ як на народ з багацейшым гістарычным мінулым. А гэта ўжо было чарговай прыступкай на шляху развіцця нацыянальнай свядомасці беларусаў.

Нават такі невялікі агляд публістычнай спадчыны класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага дае нам уяўленне пра маштабнасць поглядаў крытыка, які звязваў нацыянальна-культурнае адраджэнне Бацькаўшчыны з адраджэннем агульна-еўрапейскага значэння, заклікаючы беларусаў будаваць новае жыццё з улікам сваіх уласных духоўных набыткаў. Толькі веданне сваёй культуры, гісторыі, мовы, традыцый і звычаяў, вырашэнне пытання нацыянальнага і інтэрнацыянальнага, прыводзіць да фарміравання нацыянальнай свядомасці кожнага народа.

Літаратура

1. Гарэцкі М. Творы: Дзве думкі: Аповесць. Апавяданні. Жартаўлівы Пісарэвіч: Грэса. Літаратурная крытыка; Публіцыстыка / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 629 с.
2. Тычына М. Карані і крока: Фальклор і нацыянальная спецыфіка літаратуры / М. Тычына. – Мінск: Маст. літ., 1991. – 208 с.